

МУЗЕЙНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ КОМПЛЕКС СЕЛА ВЕРБІВ БЕРЕЖАНСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті подається довідка про село Вербів та його околиці, музейний комплекс та його раду і висвітлюється діяльність трьох із чотирьох музеїв: національно-визвольної боротьби, парафіяльного та старожитностей.

Ключові слова: Вербів, музейний комплекс, музеї, школа, Народний дім, церква, Ярослав Бабуняк, Михайло Семчишин-«Дон», експонати.

Село Вербів – частинка Галичини, краю овіяного славою січового стрілецтва, борців за волю України від різного роду поневолювачів, починаючи з найдавніших часів. Перша письмова згадка про Вербів датована 1448 р. Їй присвячені дубовий і кам'яний хрести на Старому Вербові, арка при в'їзді в село і мармуровий пам'ятник біля церкви. Вербів – одне із небагатьох сіл Тернопільщини, де було знайдено (1927 р.) срібні скарби XI ст. Це батьківщина Ярослава Бабуняка – заслуженого діяча мистецтв України, співака, бандуриста, засновника і диригента всесвітньовідомого репрезентативного чоловічого хору «Гомін» Союзу українців у Великій Британії; Ліди Кутної – лауреата Державної премії в галузі архітектури; Петра Чепіля – заслуженого працівника промисловості, академіка Академії нафти і газу, лауреата галузевої державної премії; Федора Гевки – заслуженого економіста України; Івана Лужецького – радника Патріарха Йосипа Сліпого; Михайла Семчишина-«Дона» – окружного провідника ОУН. Тут коріння Андрія Гевки – письменника, професора словесності Люблянського університету в Словенії.

Село віддалене на 68 км від обласного центру, розташоване між двома горами за 12 км від історичного районного міста Бережани, славнозвісна гімназія якого дала Україні багатьох світочів науки, культури, виховала чимало постатей, імена яких залишилися на скрижалях української історії і політичної боротьби. Зокрема у Бережанах, жив і творив громадсько-культурний і політичний діяч, доктор права, письменник Андрій Чайковський – автор історичних повістей «На уходах», «Олюнька»; працював у гімназії Богдан Лепкий – автор трилогії про

*Відзнака вояка УГА
Євгена Петрицького*

гетьмана Мазепу; вчилися у гімназії Маркіян Шашкевич та знаменитий лікар, поет, бандурист, композитор, автор «Кобзарського підручника» Зіновій Штокалко (Бережан); тут народилася відома художниця Олена Кульчицька.

Неподалік Вербова протікає річка Золота Липа, згадувана у відомій пісні Романа Купчинського «Як з Бережан до Кадри».

А ще, Вербів – через гору від села Поручин, де народився співець січового стрілецтва, громадсько-просвітницький діяч Левко Лепкий, і села Жуків, де мешкала родина Лепких і був душпастирем Сильвестр

Лепкий (відомий у літературі під псевдонімом Марко Мурава), батько Левка і Богдана – творців безсмертної пісні «Чуєш, брате мій» або «Журавлі» (муз. Л. Лепкого, сл. Б. Лепкого), авторство якої замовчувалося, хоч пісня облетіла світ. Вербів недалеко від села Куропатники і річки Ценівка, де народилася стрілецька лірична, задушевна пісня–баркарола «Човник хитається серед води...». Вербів також неподалік сіл Посухів і Потутори та гори Лисоня, де вкрило себе невмирущою славою героїчної боротьби січове стрілецтво. Про все це дізнаються екскурсанти, виїжджаючи з Бережан до Вербова. Повертаючи праворуч на Вербівську трасу, автобус проїжджає поблизу сіл Гайок і Лапшин, дорогою, яку часто долав у свій час відомий композитор Денис Січинський до плебанії (місця помешкання) отця Лева Джулинського – лапшинського пароха, видавця «Книжочок місійних», добродійної людини, яка дбала про духовний світ людей, не давала багатьом схибити з путі, загубити свій талант. «Так Лев Джулинський, поцінуючи композиторський талант Д. Січинського, забезпечив йому у скрутний для нього час на плебанії всі умови (проживання, харчування), лиш би той написав оперу «Роксоляна» – про дівчину з містечка Рогатин (нині – Івано-Франківщина),

яка розумом і красою покорила серце завойовника українських земель, чим забезпечила надовго спокій землякам від загарбницьких нападів» [2, с. 6]. Цікавим для екскурсантів є те, що віденське піаніно, яке спеціально для написання «Роксоляни» купив отець Л. Джулинський, згодом дістало прописку в Народному Домі у Вербові, куди переїхала його дочка, яка була одружена з вербівським парохом, отцем-деканом, громадсько-культурним діячем Василем Кушніром – відомим просвітянином, засновником читальні «Просвіта», товариств «Тверезості», «Добрый господар», членом центрсоюзу, будівничим нового храму у Вербові (1936–1938 рр.), духовним провідником села. Екскурсанти мають можливість, завернувши у Лапшин, відвідати садибу, де мешкали Денис Січинський, Лев Джулинський, оглянути скульптури Василя Бідули – дивомайстра-самоучки, шкільний музей.

Дорога до Вербова асфальтована. На кордоні вербівського і лапшинського полів встановлено кам'яні пам'ятні хрести на згадку про перші відвідини цього краю Чудотворного образу Зарваницької Матері Божої.

Чим приваблює відвідувачів Вербів? І красою, і історією, і музейним комплексом, у якому історія Вербова – частинка історії України.

Як правило, у селах три найвеличніші, найголовніші будівлі: духовний храм (церква), храм науки (школа), храм культури (Народний Дім).

На спільній раді депутатів, сільської інтелігенції, місцевого осередку НРУ, товариства «Просвіта», сестринства і братства сільського храму, пароха села та його вихідців з Тернополя і Львова було вирішено: для нинішнього і майбутніх поколінь зберегти все найцінніше і примножити надбання села, його духовні цінності; започаткувати музей – основу музейного комплексу. Було затверджено музейну раду, співголовами якої стали директор школи, сільський голова, священик і голови товариств вихідців села у Тернополі і Львові. Почався збір матеріалів, експонатів. Було взято на особливий облік сакральні цінності високої мистецької вартості і стародруки. У реєстр під першими номерами внесено іконостас XVIII ст., перевезений у 1950-х рр. з Краснопуці, сакральні скульптури XVII ст. (Святих первоверховних апостолів Петра і Павла – 2,15 м висоти; пророків Іллі та Мойсея, висотою до одного метра та такої ж висоти апостолів Петра, Якова й Івана-Богослова,

двох ангелів висотою 0,6 м та розп'яття Ісуса Христа висотою 1,8 м – роботи польського скульптора Яна Пфістера), а також скульптура святої Марії-Магдалини (XVII ст.) невідомого автора.

Козацькі люльки XVI-XVII ст.

(2008 р.). До 75-ліття церкви започаткований парохіяльний (парафіяльний) музей у хаті, де колись жили священики. До 565-річчя села – музей старожитностей (2013 р.) у приміщенні колишньої кінобудки. Кожен із них має свої родзинки, свої унікальні матеріали, експонати, є цікавим по-своєму і разом з тим є продовженням один одного. Заведена книга почесних гостей і відгуків, а також започаткований рушник, який «вишивається» автографами і побажаннями знаменитих відвідувачів.

Вирішено відмовитися від громіздких стендів, а виготовляти їх легкими, з приладнаними додатково до стендів трьома вставними ніжками, щоб при нагоді стенди могли «ходити» на виставки та інші різні заходи як у межах села, так і поза ним. Обладнано також рухомі стенди з приклеєними файлами різної величини, щоб можна було під час тих чи інших подій і заходів поміщати матеріали потрібної тематики. Сільські майстри зробили розкладні легкої конструкції переносні столики для виставок папок, книг, альбомів із музею. Для альбомів використовуються папки з файлами різної товщини і величини, що дозволяє тематично доповнювати папки – альбоми, краще розмістити, упорядкувати матеріали, використати їх під час уроків, як роздатковий матеріал, краще і швидше оглянути учнями на кожній парті чи глядачами в залі під час проведення заходів» [6, с. 343].

Отже, музейна рада поставили собі за мету зробити музеї мобільними, не чекати відвідувачів, а йти з музейними експонатами до людей, до якнайширших мас.

Усі вербівські музеї працюють на громадських засадах. З ентузіазму встановлено чергування у відповідні години, у час, коли парафіяни повертаються із церкви, та до і після проведення заходів у селі. Не переводяться добрі люди, які складають пожертви на потреби музейного комплексу. Робота спланована так, що кожен музей – не раз і назавжди щось дане, а те, що перебуває у розвитку. Постійно триває пошукова робота, поповнюються і оновлюються виставки, експозиції. Кожен клас школи має щорічно завдання на весь навчальний рік. Керівниками цих пошукових груп є учителі, активісти села та його вихідці, представники церковного сестринства і братства, члени батьківського комітету школи.

До музейного комплексу, крім музеїв, включена церква, світлиця духовності в школі, площа Незалежності із спорудженими тут знаком на честь проголошення Незалежності України, величним монументом «Борцям за волю України», пам'ятником-погруддям Степану Бандері та усі інші пам'ятники, символічні могили і хрести, пам'ятні таблиці (їх 6) і місця, пов'язані з легендами (Ганина долина, Криниця на Старому Вербові, Гора біля Бобишиних на вулиці Голодівка та поле, на якому селянин Копаниця у 1927 р. виорав глечик зі скарбами XI ст.).

Рада музейного комплексу ставила перед собою мету зібрати матеріали не лише про село, церкву, школу, а й про вулиці, цікаві родини і особистості.

Куточок, присвячений місцевим провідникам ОУН

У Вербові побували група екскурсантів-просвітян зі Львова, членів товариства «Тернопільщина», учасники Міжнародної прощі до Зарваниці, знамениті чоловічі хори «Гомін» зі Львова (диригент О. Циглик) та «Гомін» із Манчестера (Великобританія) – репрезентативний хор Со-

Предмети побуту

юзу українців у Великобританії (диригент Я. Бабуняк); громадські і культурно-просвітницькі діячі Петро Щур – співак «Гомону», Василь Олеськів – почесний голова СУБу з Англії, Володимир Мота – бандурист з Канади, голова обласного осередку Тернопільщини Національної спілки кобзарів Марія Євгенєва, тріо бандуристів «Червона калина» зі Львова, родини отця В. Кушніра з Львівщини і США, отця Яна Квасніцького із Польщі; секретар спілки українців Словенії Андрій Гевка, науковий працівник Інституту історії НАНУ з Києва, учасники науково-практичної конференції мистецтвознавців, обласних семінарів працівників держадміністрацій та методистів із трудового навчання, районних – вчителів математики та охорони безпеки життєдіяльності, студенти історичного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, Львівського національного університету імені Данила Галицького, групи учнів та викладачів із східних областей України та багато інших відвідувачів – гостей Вербова.

Хто приїжджає до Вербова, переконається, що кожен куточок рідної України цікавий, викликає незабутні враження. Приємні спогади залишають побачене і почуте у музейному комплексі, мальовничі краєвиди – гора, що п'янить запахом суниць, гірських полуниць та цілющих трав, багато з яких є рідкісними; криниця, що під горою на вулиці Голодівка, яка дала початок Вербову Новому після зруйнування Старого Вербова турецько-татарськими завойовниками; чиста джерельна вода, смак якої знову кличе сюди.

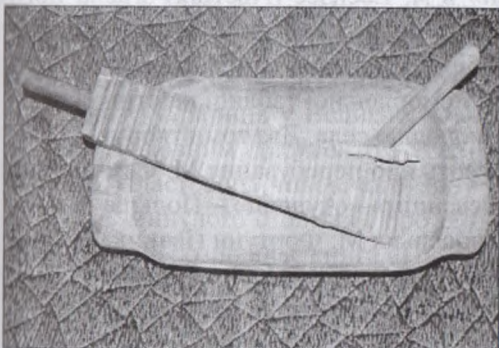
Тож, щоб збагатити свої знання і світогляд, варто мандрувати не тільки в заморські й заокеанські краї, не тільки містами, а й селами України з їх не менш цікавими музеями, унікальними експонатами, раритетами і шедеврами.

З ініціативи Березанської громадської організації Туристично-інформаційний центр «Рідне місто» Вербів віднесено до десятки сіл, куди планується відкрити туристичний маршрут.

Ведеться підготовка до відкриття музею вишивки, народного одягу й писанок та музею історії Народного дому і культурно-просвітницької роботи. Заведено книги відгуків та почесних гостей села.

Музей національно-визвольної боротьби започатковано у двох колишніх класах на другому поверсі Народного Дому у 2001 р. Освячено 30 червня з нагоди 60-ліття відновлення української державності у Львові та у день відкриття монументу «Борцям за волю України», на якому викарбовано 138 імен вербівчан, які віддали життя за Україну у рядах УСС, УВО, ОУН, УПА, у катівнях НКВД, у фашистських концтаборах і більшовицьких таборах ГУЛАГу. Музей є продовженням площі Незалежності перед Народним Домом, де споруджені, крім монумента, знак на честь проголошення незалежності 24 серпня 1991 р., пам'ятник-погруддя (перший у районі і третій в області) Степану Бандері (2003 р.) і відкрита на фронтальній стіні Народного дому меморіальна таблиця (2004 р.) на пошанування окружного провідника ОУН Михайла Семчишина-«Дона».

На стендах і стелажах, етажерках і столах висвітлена боротьба українського народу за свою державність і волю, участь у цій боротьбі вербівчан. Подаються документи, спогади про визвольну боротьбу і матеріали про загиблих, фотографії. Заведена меморіальна книга. Відвідувачі тут запалюють свічку пам'яті й вшановують загиблих хвилиною мовчання і молитвою.

Предмети побуту

Окремий куточок присвячений селу, його історії, видатним особистостям, які боролися за Україну. Тут зберігаються «Книга шани» та «Книга почесних мешканців Вербова», на сторінки якої заносяться імена тих, які прислужилися коштами, працею, доброю

справою для музею, спорудженням пам'ятників, пам'ятних хрестів і меморіальних таблиць борцям за волю України, упорядкуванням місць загибелі героїв ОУН-УПА.

Рішенням сесії звання «Почесних мешканців» присвоєно отцю декану В. Кушніру (посмертно), окружному провіднику ОУН М. Семчишину-«Дону» та його родині, родині Бабуняків. Василь Кушнір – уродженець Львівщини, близько 40 літ душпастирював у Вербові (1905 – 1943 рр.). Був духовним наставником, громадсько-культурним діячем, людиною великої душі і серця. Щоб добудувати у селі храм для парафіян, продав значну частину свого особистого майна (поле). Виховав цілу плеяду національно-свідомих борців за свою віру, волю України. Експозиція висвітлює громадську та просвітницьку діяльність отця Кушніра.

*Прялка (ножна),
лампа настінна*

Окружний провідник ОУН М. Семчишин-«Дон» (1912–1945 рр.) за свою національно-просвітницьку діяльність побував у лабетах ворогів усіх мастей: польської шляхти, червоних «визволителів» і фашистів. У фашистському концтаборі «Маутхаузен» в м. Ебензее (Австрія) згасла його свічка життя. За свою волелюбність родина М. Семчишина – «Дона» два рази зазнала депортації в Сибір. Експозиція музею розповідає про цю славу родину, про відкриття меморіальної таблиці на стіні Народного дому, де проводив роботу з молоддю села. Два томи творів Б. Климишина «З неволі до волі» описують про перебування М. Семчишина у фашистських концтаборах («Освенцім»–«Аушвіц» – Польща й «Маутхаузен» – Австрія), а книга односельця М. Фортуні (Іваника) «Спомини з минулих літ» розповідає про діяльність М. Семчишина в ОУН.

Колишній старшина січових стрільців Ілярій Бабуняк був управителем (директором) Вербівської школи, у 1920–1930 рр. – диригент-

том відомого на Березанщині чоловічого церковного хору, знаного за межами повіту. Дочка Ірина, референт Українського Червоного Хреста, героїчно загинула в лавах УПА біля Більче-Золотого на Борщівщині. Син Ярослав Бабуняк – легендарний вояк 1-ої Української Дивізії Української Національної Армії дороги війни пройшов із зброєю на плечі і бандурою в руках. За колючими дротами табору військовополонених, у Ріміні (1945–1947 рр., Італія), куди потрапив після війни, був співавтором, солістом і керівником славнозвісного чоловічого хору «Бурлака», організатором виробництва бандур у табірних умовах (!): із дощок з-під харчових пачок, із діжок з-під оселедців та сухого молока, які постачали в табір полоненим; головиці до бандур (це була немала проблема) – із чудом знайдених кусків дерева; струни – із повалених війною телефонних дротів та розбитих фортепіано; кріплення для струн – із гарматних гільз. Був організатором і керівником тріо, квартету бандуристів і октету з бандурами, за що заслужив собі особливу шану в таборі і велике признание, як Батько (з великої букви) бандуристів. З Рімінським ансамблем «Бурлака» (хор, танцювальна група і бандуристи), який проіснував з 1945 р. до 1948 р., об'їхав з концертами всю Італію (1945 – 1947 рр.), всі табори полонених, виступав у найбільших містах Великобританії, куди були переведені полонені (1947 – 1948 рр.).

Після завершення терміну полону у Великобританії організував на початку 1949 р. мішаний, відтак – славнозвісний чоловічий хор «Гомін», який став репрезентативним хором Союзу українців у Великобританії. Був головним диригентом Ювілейного Пластового чоловічого хору (70-ті рр. минулого століття), про що красномовно розповідає книга «Пласт у Великобританії». Компакт-диски і аудіокасети «Співає Пласт» стали надбанням не тільки музею, а й пласто-

Солом'яний кіш для зберігання зерна, цін, грабки до коси

вих станиць усього світу, в тому числі й незалежної України. Маестро Я. Бабуняку судилося зоряна доля бути диригентом «Хору Тисячоліття з Великобританії», ювілейних світових святкувань 1000-річчя Хрещення України-Руси (1988 р.) у Лондоні, де відкривали пам'ятник Володимиру Великому, і у Римі, куди з'їхалися паломники і духовенство усіх церков з усього вільного світу. Саме під його умілою орудою злучені хори (в Англії – з 4 країн, у Римі – з 8 країн) продемонстрували незнищенність українського християнського духу в усьому світі. Маестрові Я. Бабуняку присвячені сотні статей у світовій українській пресі, сторінки більше 20 книг різних авторів та упорядників, в тому числі й підручник з англійської мови для восьмого класу українських шкіл. Музей ознайомлює відвідувачів із сторінками книг, аудіо- і відеозаписами концертів.

Колишній вояк України Я. Бабуняк ніколи не складав зброї – лиш поміняв на пісню. У Валії (нині Уельс) лише на Міжнародному музичному фестивалі в 1955 р. він 4 рази піднімався на п'єдестал: двічі як співак, як бандурист і як диригент. Тоді він здобув два перші і два других місця лауреата: перше в солоспіві – бас, перше в солоспіві і грі на бандурі, друге в солоспіві – баритон і друге з хором «Гомін», лише на дві (!) сходинки відставши від першуна із Стокгольму. Про це розповідає в музеї газета «Українська думка» (Лондон) 1955 р. Мистецький подвиг українця-вербівчанина Я. Бабуняка досі ніхто не повторив на цьому фестивалі. Ярослав Бабуняк був, є і залишиться в історії українського мистецтва 1-м лауреатом Міжнародних фестивалів у грі на бандурі (1954 р., Ллянголлен, Валія). В музеї демонструється фото цих часів і дипломи лауреата. Відвідувачі музею з представлених тут статей довідуються, що в Україні бандуристи, кобзарі були винищені у 1932 р. – після сумнозвісного з'їзду у Харкові.

*Фрагмент експозиції
«Шляхом державності»*

Фестивалі бандуристів не проводилися. Родини, де була бандура, були під пильним наглядом НКВД, КДБ, а носії цього виду мистецтва вважалися націоналістами, ворогами «великої і неделимої Родины».

Манчестерський хор «Гомін» під мистецькою орудою Я. Бабуняка був лауреатом і дипломантом 8-ми Міжнародних фестивалів, учасником багатьох світових подій.

А у 1995 р. спільним туром з львівським хором «Гомін» і мистецькою зустріччю 3-х «Гомонів» (ще й з київським «Гомоном» під керівництвом лауреата Шевченківської премії легендарного Леопольда Яценка) єднанням хорів відкрив нову сторінку в історії хорово-мистецького руху. Музей ознайомлює з відзнаками цього патріотичного, знаного в світі хору.

Колишній вояк дивізії «Галичина» (від весни 1945 р. – 1-ої Української Дивізії Української Національної Армії) маестро Я. Бабуняк у 2001 р. у зв'язку з 10-ю річницею незалежності України удостоївся Президентської відзнаки «Заслужений діяч мистецтв України», а Манчестерський патріотичний чоловічий хор «Гомін», який складався в основному з колишніх вояків України, – почесної Грамоти Кабінету Міністрів України (2000 р.). Я. Бабуняк – яскрава зірка на мистецькому небосхилі, знане світові ім'я. В експозиції представлені цікаві матеріали про діяльність Я. Бабуняка – колишнього українського вояка. Дзвінкоголоса зброя – бандура Я. Бабуняка – тепер унікальний експонат Вербівського музейного комплексу.

У музеї в Народному Домі широко висвітлюється життя села за роки незалежності, святкування ювілеїв першої письмової згадки про село Вербів, Дні села у Березанському краєзнавчому музеї, Дні вулиць у селі. Є чимало цікавих експонатів від симпатиків Вербова. Серед них – унікальна карта походу Хрестин незалежності України з дарчим підписом його учасника Петра Скиби з Канади, учасника репрезентованого чоловічого хору Торонтської станиці колишніх вояків 1-ї УД УНА «Бурлака» – побратима манчестерського «Гомону». Відвідувачі музею з цікавістю завжди слухають про цей похід. Як відомо, два канадійці-пенсіонери українського походження письменний Степан Горлач і Петро Скиба вирішили: все народжене має бути охрещене. З цією метою на півроку – з весни до осені 1992 р. – вони спланували і здійснили по-

хід навхрест з півночі на південь України із західного кордону до східно-го. Йдучи з національним прапором і тризубом, вони поставили і освятили на шляху походу з допомогою священиків коло ста придорожніх березових хрестів – тобто здійснили символічні Хрестини молодої незалежної України. На карті позначені населені пункти, де побували і поставили хрести хрестителі незалежності. На Тернопільщині ті незвичайні хрестителі Степан і Петро поставили хрест недалеко Кременця, пройшлися шляхом, куди ступали ноги Т. Шевченка у Почаєві, мали зустріч з місцевою пресою. Для них у Тернополі виготовляли листівки про похід із закликами до пожертв на благородні цілі – у фонд «Дітям Чорнобиля». Пан П. Скиба – торонтський «Бурлака» добре знався з маестро Я. Бабуняком – їхній хор «Бурлака» з Канади і Манчестерський «Гомін» разом співали у Великобританії (1996 р.). Про це теж розповідає в музеї газета «Українська думка» (Лондон) і українські видання.

Однією з родзинок музею є колекція козацьких люльок (XVII ст.), знайдених на городах родиною Чепіля Івана Федоровича (Журавого) і подарованих музеєві сином Петром.

Серед дарунків музею – плакат «Шляхом української державності» (видавництво «Світ дитини») від його автора Степана Стельмашука, який побував на екскурсії у Вербові з львів'янами – членами товариства «Тернопільщина». Пан Степан Стельмашук – диригент хору «Бескид», професор Дрогобицького педуніверситету і Львівської музичної академії, член редколегії журналу «Світ дитини», культурно-

Фрагмент експозиції, присвяченої борцям за вою України - вербівчанам

просвітницький діяч, фольклорист, співавтор двотомника «Пісні Тернопільщини», багатьох монографій, учасник Другої світової війни, упорядник книги про знаменитого диригента і сотника УНР Дмитра Котка «Котко та його хори», яка теж експонується в музеї.

Голова братства Подільського краю «Лисо-

ня» П. Касінчук, який брав участь у перезахороненні Ірини Бабуняк («Ніни»), передав музеєві жменю землі з Більче-Золотого Барцівського району (колишня Чортківська округа), де була пролита кров Ірини Бабуняк, уродженки Вербова і єдиної жінки, яка загинула в боротьбі за волю України у 1945 р. на ратному полі. Експонуються газетні статті і книги, присвячені Ірині Бабуняк, відеозапис про перепоховання її та подруги Марії Понятишин у 1997 р. у Тереховлі.

Музейні експонати розповідають про районного провідника молоді Федора Косандяка і знайомлять з його пропагандистською літературою видань 20-30-х рр., знайдених на родинному стриху – горищі; про провідника молоді села Миколу Семчишина, замордованого по-звірячому енкаведистами у сусідньому селі Поручин, та його родину; про члена ОУН Івана Лужецького, згодом священника в м. Мец (Франція), автора 4 релігійних книг, радника блаженнішого митрополита архієпископа УГКЦ Йосипа Сліпого. Завдяки доброму володінню німецькою мовою Івану Лужецькому вдалося на залізничній станції в с. Потутори хитрощами обеззброїти вагон німців і зброю передати друзям із УПА.

Окремий стелаж присвячений участі жінок села у визвольній боротьбі. Тут є матеріали про тих, хто «смакував» десяток літ тюремний хліб. З хвилюванням відвідувачі торкаються копії вервочки з глевко-го хліба, щира молитва на якій допомогла ув'язненій вербівчанці Катерині Костів-Мороз уникнути смерті. З болем у душі сприймається розповідь про жінку Ольгу Нагірну, яка готувалася стати матір'ю – носила під серцем дитину, але була вбита енкаведистами лише за симпатію до ОУН та борців за волю; про Кузик Настю, яку, незважаючи на те, що мала грудну дитину, розстріляли привселюдно біля церкви фашисти за симпатію до ОУН – УПА разом з Петром Бездухом, три сини якого були в УПА. Ці двоє селян із вулиці Голодівки своєю смертю врятували вулицю від спалення фашистами, як помсту за те, що на обійсті Насті Кузик одного вояка німецької армії було вбито, а другого поранено. Однак, мешканців вулиці, в тому числі і малолітніх, все одно не оминуло вивезення у фашистську Німеччину на каторжні роботи. Трагедія Голодівки яскраво підтвердила, що до волелюбного народу було однакове ставлення як у більшовиків, так і у фашистів – різного роду на-

ших «визволителів». Експонуються спогади про трагедію на Голодівці, газети, фото і відеоматеріали про відзначення ювілеїв тієї сумної дати.

Тут, у музеї, і історія пам'ятних хрестів, і символічних могил, світлини про хресні походи на відкриття та освячення пам'ятних таблиць, яких є 5 на території села і одна у Бережанах на стіні Ратуші (біля неї у 1945 р. був повішений енкаведистами вербівчанин, член ОУН Григорій Білоус – зв'язковий сотні «Чорного»).

Місцевими поетами і художниками, творцями музики представлена творчість, присвячена провідним героям ОУН-УПА (пісні, вірші, драматичні сценки, портрети, картини).

Спільно з бібліотекою організована виставка матеріалів до 100-річчя з дня народження Р. Шухевича, який три рази бував у Вербові, і до 100-річчя Степана Бандери, пам'ять якого вербівці села і діаспори вшанували спорудженням на площі Незалежності бронзового погруддя (скульптор І. Кулик).

Цікавими є матеріали про відновлення державності 30 червня 1941 р. Цей день теж засвідчив, що ніякий «визволитель» не терпів національно свідомих українців, а хотів бачити їх лише рабами. Саме після проголошення відновлення державності у Львові, в усіх населених пунктах, де відбувалися урочисті мітинги, фашистами була арештована еліта нації – її політичні провідники. Серед інших був схоплений на Лисоні під час мітингу окружний провідник ОУН Михайло Семчишин-«Дон», який потім перебув у концтаборах Освенцім (Аушвіц), Маутхаузен і концтаборі у містечку Ебензее (Австрія). Він не довжив декількох днів до визволення; там і споруджений пам'ятник українським в'язням-патріотам. Музей визвольної боротьби у Народному Домі с. Вербів з нагоди 10-ліття його започаткування одержав ім'я Михайла Семчишина, оскільки тут він проводив виховну роботу з молоддю.

Стало традицією музею щорічно до Дня героїв біля меморіальної таблиці М. Семчишину-«Дону» проводити з «Молодою Просвітою» місцевої школи урок пам'яті. У 2012 р. відбулося відзначення 100-річчя від дня народження окружного провідника ОУН. До цієї дати спеціально була написана місцевими авторами і зіграна самодіяльними артистами сценка «Навіки повінчані з Україною» про долю М. Семчиши-

на та його подруги, члена ОУН з Лапшина Стефи Дулеби, яка загинула у червні 1941 р. в Замартинівській тюрмі у Львові.

У музеї є чимала підбірка часописів із домашнього архіву Кондрата Петра, статті яких висвітлюють боротьбу за державність, її становлення (1998–2003 рр.), а також спеціально виготовлений для музею золочений герб України роботи майстра золотарних робіт Петра Кондрата.

Окремо в папках, альбомах міститься збірка матеріалів до дат історичного календаря, які використовують на уроках історії в школі, при написанні рефератів, при складанні сценаріїв і проведенні різноманітних заходів.

Спеціальне місце відведено для матеріалів з історії села. Тут статті різних людей про село, події у Вербові, книга «Історичний нарис села Вербів» (1998 р., Львів) Степана Хамара; матеріали про Вербів, які зібрав колишній парох села о. М. Немелівський (1994 р.); матеріали про село часів, які передували незалежності України, колишнього вчителя історії Д. І. Семчишина; колективний плід праці вербівчан – «Вербів – 15 років незалежності» (1991-2006 рр.); історія Руху в селі, історія сільради, твори місцевих поетів, інших авторів, присвячені селу. Тут і прапори, під якими боролися за Україну не одне покоління, історія цих прапорів. На почесному місці – національний прапор, освячений у Києві під час проведення IV Всесвітнього форуму, у Тернополі в День прапора, а також – у селі.

Книга обліку експонатів нараховує понад тисячу одиниць. Збір матеріалів та експонатів постійно триває, як і постійно триває боротьба за Україну, її утвердження.

Співorganізаторами цього музею і опікунами продовження музейної справи у Народному Домі є автор книги про село Степан Хамар і Ярослава Павлів, яка є почесним членом «Просвіти» і членом НТШ. Членами ради і друзями музею в Народному Домі є репресовані вербівчани, школярі та їх батьки, пенсіонери, не байдужі до історії села та України люди. З їх числа постійно готуються екскурсоводи. Розроблено тематику екскурсій.

Музей тісно співпрацює з школою, сільською бібліотекою, народним домом, церквою, первинним осередком «Просвіти», «Молодою

Просвітою» і служить патріотичному вихованню нинішньої молоді, поваги односельців до борців за волю України, шанування їх пам'яті.

Ініціатор створення парафіяльного музею – колишній парох о. Микола Габоряк. Організатори – парох села о. Віталій Іващук і просвітянка Ярослава Павлів. Розташований музей біля церкви у колишній садибі, де мешкала родина священика Михайла Немелівського. Цей музей інакше називають церковним бо діє при церкві Успення Пресвятої Діви Марії. Частиною парафіяльного музею є світлиця духовності, яка створена у школі з ініціативи директора школи Ольги Федорівни Чернецької, як тільки Греко-католицька церква вийшла з підпілля.

Поява парафіяльного музею у Вербові не випадкова. Адже за свою більш, ніж за трьохсотлітню історію Вербівська парафія до часів незалежності України під вмілим проводом отців надбала і зберегла чимало унікальних сакральних цінностей. Саме з церкви починається екскурсія і оглядини сільського музейного комплексу. При вході у храм відвідувачів зустрічає отець і служить молебень за щасливу подорож до Вербова. Церква імпозантна зовні, приємне враження справляє у середині. Тут немало праці вклав місцевий художник Ярослав Крук, який розмальовував церкви у багатьох областях України. До його ікон Почаївської і Зарваницької Матері Божої моляться у різних храмах. Після молитви відвідувачі надовго зупиняються біля скульптурного розп'яття Ісуса Христа величини людського росту. Розп'яття у терновім вінці стоїть на символічній горі, під стіною, праворуч тетраподу. З рани на грудях, здається, ось-ось впадуть краплі невинної крові. Виходячи з церкви, кожен відвідувач не залишається байдужим, не оминає нагоди поклонитися Ісусові, поцілувати його прибиті на хресті ноги. А побачивши на них маленькі дірочки (сліди шашеля), – ще повернеться і покладе пожертву на консервацію (врятування від знищення) скульптури. Скульптура вражає своєю витонченістю. Цей шедевр – витвір знаного польського скульптора Яна Пфістера (XVII ст.). У відвідувачів та екскурсантів великий подив викликає те, що ніякі лихоліття (війни, переслідування церкви і віруючих у радянський час) не зачепили цю скульптуру, якщо не зважати на кінцівки рук і ніг. Пошкоджені пальці Христа церковне сестринство дбайливо окутує вишитими рушниками. За переказами, перед цим розп'яттям часто молився священик Ян Квас-

ніцький, наділений Божою милістю багатьма талантами і надлюдськими можливостями.

З великим подивом екскурсанти, що відвідують Вербів, дізнаються, що до часів незалежності і виходу Греко-католицької церкви з підпілля вербівська церква зберегла, крім розп'яття і двох ангелів, ще вісім сакральних скульптур, з яких сім належать Яну Пфістеру (XVII ст.): це 2,15 м висоти первоверховні апостоли Петро і Павло; біля одного метра висоти – пророки Мойсей та Ілля, апостоли Яків, Петро, Іван Богослов та невідомого автора – Марія Магдалина (XVI ст.). За переказами вербівчан, скульптури до Вербова були придбані разом із костелами (Прикарпаття, Львівщина), з яких щонайменше двічі поставали церкви у Вербові (остання дерев'яна, яка стояла у Вербові до 1936 р., мала вигляд костела).

Перша дерев'яна церква у Вербові змонтована у 1702 р. з костелу, який продавався не тому, що був старий, а тому, що не сподобався місцевій правительці – графині.

Великим скульптурам первоверховних апостолів Петра і Павла (2,15 м висоти) було визначене місце, за захристією (по обидві сторони, під стіною за ківотом; вони ніби охороняли святі тайни). Менші скульптури в свій час заміняли іконостас, ніби охороняли царські ворота. Вісім скульптур з вербівської церкви стали окрасою постійно діючої виставки сакрального мистецтва музею Переслідуваної церкви у Бережанах.

Коли у 1936–1938 рр. будувалася нова камінно-цегляна церква (цеглу селяни самі випалювали для будови на горі в ліску по конвеєру з рук в руки передавали до місця будови або носили на дерев'яних наплічниках), охорону скульптур взяв на себе будівничий церкви о. В. Кушнір. У радянські часи, коли церква і її майно піддавалися тотальному нищенню, скульптури знаходили сховок на горищі церкви.

Принагідно зазначимо, на горищі зберігалася історія села невідомого автора, також бібліотека «Просвіти», чимало церковних речей: скульптурок, хрестів, священничої одежі і книг, старих ікон. До наших часів церква зберегла одинадцять стародруків XIX ст., у тому числі: «Ірмологіон», «Трефологіон», «Тріфідіон», «Часослов», «Осмогласник» та інші. Можливо, що наявність цих раритетів, пояснюється при-

належністю Вербова Якову Потоцькому. У всякому разі, й значно пізніше, у часи о. В. Кушніра (1905–1938 рр.) вербівська парафія вважалася однією з найбагатших на Бережанщині [2, с. 34].

Одним із унікальніших експонатів Вербівського парафіяльного музею є церковний дзвін, вилитий у Львові 1871 р. Напис на ньому польською мовою повідомляє: «Цей дзвін фундував для управи Вербова Болеслав Вірджлевський за священника Івана Івасечка...». Сельчани по-різному розповідають про історію дзвону, якому дали другу назву – «Мандруючий» (перша – «Іван»). Згідно з дослідженням Зиновії Служинської, «в часи війни цей великий дзвін забрали зі старої дзвіниці австріяки, і один селянин пішки ходив за ним аж до Відня; дістав дозвіл побачитися з імператором, і Франц-Йосиф наказав підлеглим повернути селу дзвін» [с. 35].

Старожитель Іван Бідула розповідав іншу історію: дзвін під час Першої світової війни забрали поляки і він опинився у Варшаві. Батько Михайла Хамара, який служив у польському війську, йшов через залізничну станцію до зубного лікаря і впізнав вербівський дзвін по напису на ньому. Вербівчани за повернення дзвону повинні були відправити до Варшави вагон картоплі, однак викупили дзвін за піввагона. Цей легендарний мандруючий дзвін знаходиться у церкві. Правдоподібна перша розповідь і правдива друга. Але обидві підтверджують, як вербівчани шанують своє.

Найцінніше, чим пишається парафіяльний музей краєзнавчого комплексу села Вербова і що викликає неабияке захоплення, – це витвір високого мистецтва іконостас у церкві із його сницарської роботи царськими вратами. Цей іконостас до 1952 р. був у Краснопущі на Бережанщині.

П'ятирусний барокової форми іконостас Василя Петрановича захоплював своєю красою і величавістю кожного. Один із авторів газетної замітки писав: «Ця робота знаменитого руського маляра така гарна, що знавці цінять цей іконостас у сто тисяч золотих римських, і йому нема рівного в усій Галичині» [1, с. 413].

Краснопущанський іконостас 26 червня 1899 р. потерпів пожежу, повністю були врятовані лише 12 колон і царські врата. У 1952 р., в часи войовничого атеїзму і нищення церков іконостасові загрозувало

останнє знищення. І вже не від нещасного випадку, а від лихого задуму тодішніх правителів. Монастир закрили. Культова споруда в Краснопуці переобладнувалася під інтернат-лікарню для душевно-хворих людей, храмове приміщення – під їдальню. За добу до цього, як іконостас мав піти під сокири, пили і на вогонь, вербівчани, які часто бували на відпустях в Краснопуці і любувалися іконостасом, складаючи свої молитви, з тривогою сприйняли трагічну звістку про можливу трагічну долю іконостасу. Вдарили на сполох церковними дзвонами у Вербові. Зібрали всю громаду села і вирішили: врятувати іконостас від знищення! Всі майстри села, всі підводи села (100 пар коней) недільного дня вирушили в Краснопуцу. Викуп за іконостас, починаючи з цього рятівного дня, тривав довгі роки.

Відчайдушності вербівчан дивувалися всі навколишні села. У радянські часи церковне братство постійно влаштовувало чергування в селі і біля церкви. Завдяки подвижництву вербівчан ні церква, ні її цінності не були зруйновані.

Понад півстоліття іконостас у вербівському храмі Успення Пресвятої Діви Марії села Вербова чарує своєю величністю парафіян, гостей та екскурсантів.

Щоб зберегти для нащадків цю надзвичайно цінну пам'ятку, майстрами-реставраторами зі Львова здійснено у 2012–2013 рр. клопіткі консерваційні роботи.

Хоч краснопуцанський іконостас зазнав змін після пожежі наприкінці XIX ст., частина ікон була перемальована, живопису медальйонів, на щастя, рука обновителя не торкнулася. Царські врата – найдорогоцінніша частина іконостасу митця Василя Петрановича XVIII ст. дійшла до наших днів у всій її величавості і красі. Окремо фото воріт ніде не публікувалося. На фото зліва і справа видно розкішні колони, яких в іконостасі вмонтовано вісім (вони теж були чудом врятовані після пожежі). Що собою являють царські врата – найбільший скарб Вербівського історико-краєзнавчого комплексу? «Композиційний мотив врат – чаші, з яких виростають по три медальйони в обрамленні соковитої різьби з мотивами соняшника і виноградних грон. Іконографічна схема двох верхніх медальйонів, де, за звичаєм, дається тема Благовіщення, відходить від традицій. Тут зліва зображена Богородиця у роз-

кутій позі. Справа – замість архангела Гавриїла представлений Спаситель. Нижче – євангелісти. Живопис медальйонів виконаний вправним малярським пензлем, око милує насичений і водночас згармонізований колорит. Царські врата іконостасу В. Петрановича – не тільки відкривають вхід у святая святих, а й у світ прекрасного барокового мистецтва з його бурхливою життєстверджувальною енергією» [1, с. 416]. Іконостас вербівського храму своєю небуденною красою служить зразком для наслідування.

Вербівчани, як зіницю ока, вміли берегти сакральні цінності. Як свідчать архівні дані Львівського історичного державного архіву (фонд 159, опис 9, справа 41), на карті XVII ст. сіл Бережанщини на церковній площі села Вербова, де з 1659 р. діяла споруджена капличка, була позначена дзвіниця оборонного характеру і сторожова вежа, на яких постійно несли варту вербівчани. Потрійний дижур (чергування) і забезпечив збереження церковного майна й сакральних цінностей. До перлин парафіяльного музею належить також і дерев'яна дзвіниця, споруджена у 1827 р. без єдиного цвяха.

І це, що до часів незалежності збережено від руйнації унікальні сакральні скарби, перлини і родзинки теперішнього музейного комплексу робить вербівчанам велику честь. Адже у радянські часи – роки тоталітарного атеїстичного режиму, жорстокого переслідування УГКЦ, у інших селах не те, що цінності були знищені, а й самі священники, будівлі церков. А у Вербові (хоч із певними проблемами) церква діяла постійно.

Ознайомившись із сакральними цінностями парафіяльного музею, відвідувачі з не меншою цікавістю мають нагоду оглянути, крім старої дерев'яної дзвіниці, пам'ятники і меморіальні таблиці та пам'ятні хрести навколо церкви; почути історію кожного з них та розповідь про священників, під проводом яких примножувалися і охоронялися сакральні цінності.

Захоплюючою є розповідь про священника Яна Квасніцького, який був цілителем (до нього їхали з тяжко хворими із багатьох місцевостей); віщуном, пророком, ясновидцем (вмів передбачати майбутнє); був всюдисущим, вмів керувати бажаннями людей та явищами природи. Про цього священника у музеї зібрано чимало переказів.

Представлено матеріали, спогади про священників, регентів які служили на парафії. Оформлено експозиції з історії УГКЦ, парафії. Висвітлено діяльність вихідця із села отця Івана Лужецького (м. Мец, Франція) – радника патріарха УГКЦ Йосифа Сліпого, автора чотирьох релігійнознавчих книг («Отче наш або Роздуми над Господньою молитвою», «Ісус з Назарету або Міт чи Спаситель», «Дорогою життя», «Життя Марії – матері Ісуса», за якою сестра Магдалина з Львівщини створила і поставила п'єсу). Широко представлено матеріали про Ярослава Бабуняка – як головного диригента «Хору Тисячоліття», міжнародних концертів і величних святкувань тисячоліття хрещення України-Руси у вільному світі (Лондон, Рим, 1988 рік). Чимало матеріалів, стендів присвячено різноманітним духовним подіям, зокрема Святій Місії (2007 р.), перебуванню у селі трьохсот паломників міжнародної прощі до Зарваниці (2011 р.), мандрівці від хати до хати образу Зарваницької Матері Божої (2012–2013 рр.), святкуванню 1025-ліття Хрещення України-Руси на Голодівській криниці та інші. Окрема експозиція присвячена колишньому пароху села отцю Михайлу Немелівському. З його ініціативи та завдяки великому надбанню у вербівській церкві різних сакральних цінностей та експонатів було відкрито у Бережанах перший в Україні (і в УГКЦ) музей Переслідуваної церкви й зал сакральної скульптури і мистецтва, де екскурсанти навіть зі всього світу можуть ознайомитися з постійно діючою виставкою скульптур з Успенської церкви вербівського краєзнавчого комплексу. Завдяки вербівській виставці, яка стала окрасою музею у Бережанах, він навіть одержав іншу назву: музей сакрального мистецтва та історії церкви.

Відвідувачі парафіяльного музею схиляють голови в поклоні тим митцям, котрі створили сакральні шедеври і вербівчанам, які зберегли їх для нащадків.

Музей старожитностей у Вербові започаткований у 2013 р., у приміщенні колишньої кінобудки (кабінету кіномеханіка) на першому поверсі Народного дому. Першим експонатом і стала кіноапаратура, з допомогою якої у ХХ ст. крутили фільми для глядачів у залі. Зібрано спогади кіномеханіків про кіно у селі. Біля кіноапаратури – решітка для яєць. У сільських родинах не так часто були гроші, тож, бувало, що в

кіно ходили за яйця. Одне яйце – такою була вартість перегляду кінофільму для дітей.

У музеї обладнано куточок сільської кімнати. Тут стоїть бамбетель із саморобним сінником (саморобним матрацом із сіна-соломи), застеленим веретою (покривалом) з грубого полотна і з подушкою у такій же наволочці із старовинною вишивкою «яблучками» (рожами та іншими квітками бордовими і чорними нитками). Біля бамбетля – постолі, яким сто літ. Постолі служили замість тапок і літнім взуттям. За бамбетлем на стіні – килимки-«кози» різних видів. Є куточок для породіллі, відділений ширмою із грубого домотканого полотна та підвісна колиска (її прикріплювали до сволака на стелі). Обладнано кухонний куточок. Тут зібрано старовинний посуд: дерев'яні ложки, копистка, коловатця, глиняні миски, глечики, мідні кухлики, посудина з висушеного гарбуза; великі глеки, якими користувалися, зазвичай кухарки на весіллях і хрестинах; триніжки, на яких варили їжу; нецьки (ночви) різної форми (для купання дітей і замісу тіста); діжа; масничка, тачілка, за допомогою якої тачали по столі – прасували полотняні речі; залізка (залізні праски) на грань (розжарені вуглики); настінна і настільна лампи, ліхтарі, радіо-«капелюх»; ялинкові прикраси середини ХХ ст. та інше.

Музей ознайомлює із процесом виготовлення домотканого полотна, починаючи від снопа. Тут – сніп із льону, терлиця, чесалки, прислиці з кужелями і веретенами, частина ткацького верстата, ножна прялка, сувій домотканого полотна. Експонується одяг з домотканого полотна: чоловічі штани, сорочка, жіноча білизна – нижні спідниці (підтички), блузки, а також вишиті рушники. На стенді – «мода» наших дідусів і бабусів, експонуються фотографії дітей і дорослих в різній одязі: маленьких хлопчиків у платтячках, юнаків у «вітрівках», дорослих чоловіків у галіфе. Серед експонатів – галіфе (райтки для зимового і осіннього сезонів), чоловічі калісони; скриня, кований куферок, який служив чемоданом, хатня жердка для одязі. Оформлена виставка жіночого одягу ХХ ст. роботи сільських майстринь, а також виставка народної одязі: спідниці, корсети, жупани, запаски. Експонуються зразки саморобного взуття минулого століття, робоче місце (стілець і стोलик) шевця та різноманітне приладдя, дерев'яні кілочки. Оформлено куточок побутового і сільськогосподарського реманенту, серед якого:

ступа і жорна, які годували сім'ю, коромисло і праник, низький столик-стілчик для прийняття сім'єю їжі, дерев'яні ложки; підкови і вухналі для кування коней, саморобні цвяхи; грабки для коси, ціпи снопи молотити, солом'яний кіш (бочка) для зберігання зерна, різні пили, пилки, сокири, гак для зняття з дерев сухого гілля. Стали музейними експонатами вже друкарська машинка і телефонний апарат.

У книзі з української старовини знаходимо: «...у наш час і вчені фахівці, і освічені люди дійшли до цілковитого висновку, що заняття старовиною і вельми необхідне, і з будь-якого погляду корисне, бо крім того, що збагачує неоціненними матеріалами, ще й зв'язує нас безпосередньо з нашими далекими пращурами, знайомить із зовнішніми та внутрішніми обставинами їхнього життя,...розвиває любов до всього рідного, розпросторює наші розумові обрії і, нарешті, умудрює нас життєвим досвідом, дає уроки прийдешнього і робить нас справжніми синами нашої батьківщини, справжніми патріотами.» [9, с. 2].

Таким чином, у Вербові поки що чотири музеї. Ведеться підготовка до відкриття ще двох: вишивки, народного одягу та писанок, а також історії народного дому та культурно-просвітницької роботи. Але скільки б цих музеїв не було, їх ніколи не буде забагато, бо музеї – це скарбниця пам'яті, історії села, це наша минувшина і погляд у майбутнє.

Список використаних джерел

1. Вуйцик В. Краснопуцанський іконостас Василя Петрановича / Володимир Вуйцик // Записки наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1998. – с. 408–416.

2. Горак Р. Довга дорога до Лапишина. Вступна стаття / Роман Горак // Із забуття. Генеологічні дослідження, упор. Служинська З. – Львів, 2002 – с. 3–44.

3. Дирда С. Шана кризь віки / Світлана Дирда // Березанське віче. – 15.08.2008 – с. 4.

4. Павлів Я. Барвистий рушник мистецької долі Я. Бабуняка – української пісенно-хорової легенди / Ярослава Павлів, Богдан Головин, Олег Цигилик // «Тернопілля 98–99. Регіональний річник»: упоряд. Куневич Б., Ониськів М. – Збруч, – Тернопіль, 2002 – с. 532–543.

5. Павлів Я. Відкрився музей у селі / Ярослава Павлів // Вільне життя – Тернопіль, 08.09.2001.

6. Павлів Я. Музейний краєзнавчий комплекс села Вербів Тернопільської області / Ярослава Павлів // Україна. Духовні острови. Тексти учасників всеукраїнського конкурсу – Луцьк, 2008. – С. 341–345.

7. Павлів Я. Пам'ятаймо все! / Ярослава Павлів // Бережанське віче. – 15.08.2008 – с. 4.

8. Хамар С. Історичний нарис села Вербова / Степан Хамар. – Львів, 1998.

9. В'юник А. До альбому української старовини / Андрій В'юник // З української старовини: альбом / пер. з рос. та упор. Ю.О. Іванченко. – Київ: Мистецтво, 1991. – 316 с.

Yaroslava Pavliv

MUSEUM COMPLEX OF THE VILLAGE OF VERBIV, BEREZHANY DISTRICT, TERNOPIL REGION

This article is about the village of Verbiv and its suburbs, museum complex and its council. The article describes the activity of three museums out of four: the museum of national liberation struggle, the museum of the history of local church and the museum of old clothes, kitchen utensils, agricultural implements, household things.

Key words: Verbiv, museum complex, museums, school, club house, church, Yaroslav Babunyak, Mykhailo Semchyshyn «Don», display units.